

УДК 379.8(477.53)

DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2020-1\(190\)-65-69](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2020-1(190)-65-69)

Ворона Лариса

ORCID iD <http://orcid.org/0000-0001-9878-6547>

ПОЗАШКІЛЬНА ОСВІТА ПОЛТАВЩИНИ В СИСТЕМІ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ РЕГІОНУ

А *Актуальність теми дослідження.* Позашкільна освіта – це важливий спектр системи освіти в Україні. Дослідження позашкільної освіти в системі освітнього простору регіону на прикладі Полтавщини є актуальним для вітчизняної педагогічної науки.

Постановка проблеми. Проблематикою сучасної освітньої галузі в Україні є шляхи підвищення якості діяльності та функціонування закладів позашкільної освіти, як осередків надання освітніх послуг дітям у позаурочний час.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Питання розвитку позашкільної освіти висвітлювали в своїх працях Т. І. Сущенко, В. В. Вербицький, Г. П. Пустовіт, О. В. Биковська, Л. І. Ковбасенко, Л. В. Тихенко.

Постановка завдання. Проаналізувати стан позашкільної освіти Полтавської області у світлі додаткових освітніх можливостей для дітей та юнацтва, як невід'ємного складника загальної освітньої системи.

Викладення основного матеріалу. Важливу роль у вихованні та навчанні молодого покоління, розвитку їхніх творчих здібностей, креативних умінь належить спеціально організованим закладам позашкільної освіти, які забезпечують реалізацію потреб, запитів та інтересів вихованців у самореалізації, соціалізації, включенню в суспільні відносини, професійному самовизначенні, розвитку творчих здібностей у сфері культури, мистецтва, техніки, туризму та краєзнавства, екології, спорту, наукових знань тощо. Заклади позашкільної освіти Полтавської області за своїми організаційно-правовими формами мають статус комунальної форми власності. Засновником таких закладів позашкільної освіти є орган місцевого самоврядування, свою діяльність здійснюють під керівництвом департаменту освіти і науки Полтавської обласної державної адміністрації.

Висновки. Позашкільна освіта Полтавщини ефективно доповнює систему загальної освіти області і сприяє всебічному розвитку особистості, тому держава та органи місцевого самоврядування повинні приділяти належну увагу та знаходити кошти на фінансування закладів позашкільної освіти.

Ключові слова: позашкільна освіта; заклади позашкільної освіти; напрями позашкільної освіти

S *Larysa Vorona. Extra-curricular Education in the Poltava Region Education System.*

Urgency of the research. Extra-curricular education is an important spectrum of the system of education in Ukraine. Examination of extra-curricular education in the system of educational space of region on the example of Poltava region is actual for native pedagogical science.

Target setting. The range of problems of modern educational in Ukraine are ways of upgrading of activity and functioning of establishments of extra-curricular education, as institutions of educational services to the children at the out-of-school time.

Actual scientific researches and issues analysis. The issues of the development of extracurricular education were covered in their works by T.I. Suschenko, V.V. Verbytskyi, G.P. Pustovit, O.V. Bykovska, L.I. Kovbasenko, L.V. Tykhenko.

The research objective. To analyze the state of extracurricular education of Poltava region in the light of additional educational opportunities for children and youth, as an integral part of the general education system.

The statement of basic materials. An important role in the education and training of the young generation, the development of their creative abilities, creative skills belongs to specially organized institutions of extracurricular education, which ensure the realization of the needs, requests and interests of students in self-realization, socialization, inclusion, professional self-determination, development of self-determination culture, arts, technology, tourism and local history, ecology, sports, scientific knowledge and more. Establishments of extra-curricular education formation of the Poltava region have status of communal institutions of ownership. The founder of such establishments of extra-curricular education is a body of local self-government, the activity is carried out under the direction of department by educations and sciences of Poltava regional state administration.

Conclusions. extracurricular formations of Poltava region effectively complements system of all education of area and assists to development of personality, that is why the state and organs of local self-government must spare the proper attention and find money on financing of establishments of extra-curricular education.

Key words: extracurricular education; extracurricular educational establishments; aspects of extracurricular education

Ворона Лариса Іванівна, кандидатка педагогічних наук, заступниця директора з навчально-виховної роботи КЗ «Розсошенська гімназія Щербанівської сільської ради Полтавського району Полтавської області

Vorona Larisa, PhD in pedagogy, Deputy Director for education of the Rozsoshentsi Gymnasium of Shcherbani Village Council of Poltava District, Poltava Region

E-mail: voronali@ukr.net

Актуальність теми дослідження. Позашкільна освіта – це важливий спектр системи освіти в Україні. В умовах відродження національної системи освіти та культури й ментальності українського народу заклади позашкільної освіти стають невід’ємним компонентом освітньої структури. Вони доповнюють шкільну освіту та створюють позитивне національне виховне середовище для навчання. Позашкільня дає можливість самому учневі, родині та вчителю отримати додатковий інструмент визначення вподобань і прихильності до напрямку занять, що в кінцевому результаті може стати основою як професійної діяльності, так і домінуючим виховним впливом на формування молодого особистості української держави.

Саме заклади позашкільня надають різноманітний і різноплановий спектр освітніх послуг, які повинні огордити дитину від часто негативного впливу вулиці, а іноді й негативного впливу сім’ї, надмірного захоплення соціальними мережами та Інтернетом взагалі.

Заклади позашкільної освіти розширюють сферу освітніх послуг, задовольняють інтереси і потреби учнів, сприяють формуванню особистості майбутнього громадянина, тому дослідження позашкільної освіти в системі освітнього простору регіону на прикладі Полтавщини є актуальним як для вітчизняної педагогічної науки, так і для педагогів-практиків.

Постановка проблеми. Проблематикою сучасної освітньої галузі в Україні є шляхи підвищення якості діяльності та функціонування закладів позашкільної освіти, як осередків надання освітніх послуг дітям у позаурочний час. Забезпечення рівного доступу до позашкільної освіти є одним із пріоритетних напрямів держави. Однак діти із сільської місцевості не мають таких можливостей, як діти з міст. Одна з проблем функціонування позашкільня є недостатній рівень фінансування позашкільної освіти, особливо у сільській місцевості, де діють малокомплектні школи. На місцях, у громадах, часто спостерігається недостатнє інформування громадськості про функціонування закладів позашкільної освіти. Співпраця комунальних і державних закладів позашкільної освіти із закладами дошкільної, загальної середньої, професійної (професійно-технічної) освіти є недостатньою. Та і не завжди формується відповідальне ставлення місцевої влади щодо створення умов для здобуття позашкільної освіти.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Теоретичні основи позашкільної освіти закладені в педагогічних працях Г. М. Ващенко, А. С. Макаренка, І. І. Огієнка, С. Ф. Русової, В. О. Сухомлинського та ін.

Окремі питання сучасних методологічних засад позашкільної освіти та виховання, позашкільної роботи представлені в працях українських учених: питання педагогічного процесу в позашкільних навчальних закладах висвітлені в роботах Т. І. Суцzenко [15]; питання розвитку позашкільної еколого-натуралістичної освіти в Україні висвітлені у працях В. В. Вербицького [2]; теоретико-методичних основ екологічної освіти та виховання учнів у позашкільних навчальних закладах – Г. П. Пустовіта [14]; теоретико-методологічних основ позашкільня – О. В. Биковської [1]; роботи з обдарованими дітьми в системі Малої академії наук висвітлені у працях Л. І. Ковбасенко [4] та Л. В. Тихенко [16].

Постановка завдання. Провести аналіз стану позашкільної освіти Полтавської області у світлі додаткових освітніх можливостей для дітей та юнацтва, як невід’ємного складника загальної освітньої системи.

Викладення основної проблеми. Нині, коли відбувається реформування державної освітньої політики, втілення в життя засад Нової української школи, значно підвищується попит дітей та їхніх батьків на додаткові освітні послуги, що може надати позашкільна освіта, як чи не єдиний інститут виховання та навчання дитини за межами школи.

Важливу роль у вихованні та навчанні молодого покоління, розвитку їхніх творчих здібностей, креативних умінь належить спеціально організованим закладам позашкільної освіти, що забезпечують реалізацію потреб, запитів та інтересів вихованців у самореалізації, соціалізації, включенню в суспільні відносини, професійному самовизначенні, розвитку творчих здібностей у сфері культури, мистецтва, техніки, туризму та краєзнавства, екології, спорту, наукових знань тощо.

Заклад позашкільної освіти – це доступний заклад освіти, який дає можливість учням отримати додаткові освітні послуги в напрямку здобуття знань, умінь і навичок за інтересами, забезпечує потреби особистості у творчій самореалізації та організації змістового дозвілля. Завдяки діяльності та функціонуванню закладів позашкільної освіти в Україні забезпечено доступність освіти для школярів у позаурочний час, функціонування та розвиток її різноманітних форм [1].

Позашкільна освіта має на меті створити освітнє середовище, відкрите для кожної дитини, середовище, яке допоможе дитині розкрити її творчий потенціал, креативність, здібності, залучить її до світу мистецтва, спорту, науки та техніки. Відповідно до законів України «Про освіту» [12], «Про позашкільну освіту» позашкільна освіта є складником системи безперервної освіти

[13]. Вона визнається батьками, владою, громадськістю, як необхідний складник розвитку особистості дитини, її громадянського становлення та професійного вибору.

Діяльність і функціонування закладів позашкільної освіти організовується відповідно до індивідуальних можливостей, інтересів, здібностей вихованців і здійснюється за різними напрямками позашкільної освіти: художньо-естетичний, науково-технічний, еколого-натуралістичний, туристсько-краєзнавчий, науково-дослідницький, спортивний тощо [5].

Заклади позашкільної освіти Полтавської області за своїми організаційно-правовими формами мають статус комунальної форми власності. Засновником таких закладів позашкільної освіти є орган місцевого самоврядування, свою діяльність здійснюють під керівництвом департаменту освіти і науки Полтавської обласної державної адміністрації та районних відділів освіти.

Відповідно до статистичних даних у системі освіти Полтавській області функціонує 84 заклади позашкільної освіти комунальної форми власності, де навчається близько 39 тисяч дітей у 68 закладах позашкільної освіти та 6,5 тисяч здобувачів освіти у 19 дитячо-юнацьких спортивних школах системи освіти. Основним об'єктом навчання і виховання в закладах позашкільної освіти регіону є дитина. Освітній процес у закладах позашкільної освіти області орієнтований на бажання і можливості дитини, враховує її інтереси, вміння, задатки, психофізичні особливості, стан здоров'я. Добровільність, різноманітність діяльності, форм і методів навчання в закладах дають можливість долучатися до позашкільної діяльності дітям різного віку. Різноманітність і варіативність навчальних програм відкриває перед вихованцями багато різноманітних предметних можливостей для зростання і розвитку творчих здібностей та ініціатив, для формування духовних і матеріальних цінностей [3].

Загалом за даними органів управління освітою міст, районів та об'єднаних територіальних громад, позашкільною освітою охоплено близько 63 тисяч дітей (вра-

ховуючи статистичний показник не лише закладів позашкільної освіти, а й гурткової роботи безпосередньо при закладах загальної середньої освіти за рахунок місцевого бюджету), що становить 47,7% від загальної кількості дітей області. Крім того, 41,9 тисяч дітей навчаються у гуртках на громадських засадах (33%).

Заклади позашкільної освіти Полтавської області є профільними (забезпечують умови для розвитку природних нахилів та інтересів дітей і підлітків, задоволення їхніх потреб із певного напрямку діяльності) і функціонують за такими типами:

- центри, будинки, клуби науково-технічної творчості, станції юних техніків – 12 закладів;
- центри, будинки, клуби еколого-натуралістичного напрямку, станції юних натуралістів – 8;
- центри, будинки, клуби туристсько-краєзнавчої творчості – 8;
- центри, палаци, будинки, клуби, художньо-естетичної творчості – 33;
- Мала академія наук учнівської молоді – 1;
- інші заклади – 6.

Варто зазначити, що в області відсутній окремий заклад позашкільної освіти військово-патріотичного напрямку.

У сільській місцевості функціонує 10 закладів позашкільної освіти комунальної форми власності.

Усього в закладах позашкільної освіти Полтавської області організовано діяльність 2371 гуртків, творчих об'єднань, секцій, де здобувають освіту 39353 вихованці [6].

За напрямками: науково-технічний – 453 гуртки творчих об'єднань, секцій, де здобувають освіту 6748 вихованців; еколого-натуралістичний – 299, навчається 4670 вихованців; туристсько-краєзнавчий – 159, навчається 2716; художньо-естетичний – 977, навчається 17389; спортивний – 96, навчається 1691; дослідницько-експериментальний – 123, навчається 1756 вихованців, оздоровчий – 36, навчається 864 та ін. – 228, навчається 3519 (табл. 1) [6]:

Таблиця 1

Мережа гурткової роботи закладів позашкільної освіти

Напрямок позашкільної освіти	Кількість гуртків	Кількість учнів, що відвідують гуртки
Науково-технічний	453	6748
Еколого-натуралістичний	299	4670
Туристсько-краєзнавчий	159	2716
Художньо-естетичний	977	17389
Дослідно-експериментальний	123	1756
Спортивний	96	1691
Оздоровчий	36	864

В області ведеться робота зі створення належних умов для навчання в закладах позашкільної освіти дітей з обмеженими фізичними можливостями, так 53% закладів позашкільної освіти області забезпечено умови для без-

перешкодного доступу дітей з обмеженими фізичними можливостями.

До навчання в закладах позашкільної освіти активно залучаються діти пільгових категорій. У закладах здобу-

вають освіту діти сироти та діти, позбавлені батьківського піклування (256 вихованців), діти з малозабезпечених (1751), діти з особливими освітніми потребами (342) [3].

Основними цілями педагогічного процесу закладів позашкільної освіти Полтавської області є залучення дітей до творчої, науково-дослідницької діяльності, створення максимальних умов для їх всебічного самоствердження та самореалізації на основі здобутих знань. Варто зазначити, що, крім гурткових занять, закладами позашкільної освіти проводяться заходи різнопланового спрямування, до яких залучаються вихованці, батьки, громадськість, учителі закладів загальної середньої освіти, місцеві виші, органи місцевого самоврядування. Одним із завдань закладів позашкільної освіти є організація та проведення масових заходів із дітьми, під час яких визначається рівень практичної підготовки вихованців, а також забезпечується їхнє змістове дозвілля, створюються умови для пошуку й підтримки обдарованих учнів. За 2018 рік кількість заходів проведених закладами позашкільної освіти Полтавської області складає 5509, до проведення яких було залучено 238097 вихованців.

Згідно із Законом України «Про позашкільну освіту» та відповідно до наказу Департаменту освіти і науки Полтавської обласної державної адміністрації від 01.03.2019 №80 визначено координаторами відповідних напрямів позашкільної освіти у закладах освіти області [3]:

- художньо-естетичного напрямку – Полтавський обласний центр естетичного виховання учнівської молоді Полтавської обласної ради (ОЦЕВУМ ПОР) [9];

- науково-технічного напрямку – Полтавський обласний центр науково-технічної творчості учнівської молоді Полтавської обласної ради (ПОУНТТУМ ПОР) [10];

- туристсько-краєзнавчого, військово-патріотичного напрямку – Полтавський обласний центр туризму та краєзнавства учнівської молоді Полтавської обласної ради (ОТКЦУМ ПОР) [11];

- еколого-натуралістичного, оздоровчого напрямку – Полтавський обласний еколого-натуралістичний центр учнівської молоді Полтавської обласної ради (ПОЕНЦУМ ПОР) [8];

- дослідницько-експериментального напрямку – позашкільний навчальний заклад Полтавської обласної ради «Полтавська обласна Мала академія наук учнівської молоді» (ПОМАНУМ ПОР) [7];

- фізкультурно-спортивного або спортивного – Полтавське обласне відділення (філія) Комітету з фізичного виховання та спорту Міністерства освіти і науки України.

Нажаль Полтавська область є «лідером» реорганізації та ліквідації закладів позашкільної освіти. Із 2015 року припинили свою діяльність шість позашкільних навчальних закладів у районах області.

Варто зазначити, що за ініціативи обласного еколого-натуралістичного центру у 2018 році у Решетилівській об'єднаній територіальній громаді створено філію Пол-

тавського обласного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді (наказ Департаменту освіти і науки Полтавської ОДА від 09.10.2018 року № 373) [3].

На сьогоднішній день в області склалася проблемна ситуація з реорганізацією закладів позашкільної освіти в умовах адміністративно-територіальної реформи: новостворені об'єднані територіальні громади відмовляються переводити заклади на свій баланс. Водночас районні ради вважають недоцільним подальше інвестування у позашкільну освіту після децентралізації.

Висновок. Унікальну систему позашкільної освіти варто модернізувати, вдосконалювати та трансформувати в умовах Нової української школи. Для розвитку українського позашкільня необхідно об'єднати зусилля держави, громадськості, педагогів і батьків. Можливість вибору улюблених занять у позашкільних закладах позитивно стимулює формування особистості, сприяє набуттю певного життєвого досвіду, що впливає на ранню професійну орієнтацію. Окрім цього, обласні центри позашкільня виконують методичну та координаційну роботу у своєму напрямі діяльності, що сприяє ефективності цієї роботи та підвищенню рівня проведення гурткової та секційної роботи у закладах територіальних громад. Для посилення її ефективності необхідно ввести до Бюджетного кодексу зобов'язувальну норму про фіксовану частину місцевого бюджету на утримання закладів позашкільня або оплату гурткової роботи у межах всієї країни.

Позашкільна освіта Полтавщини ефективно доповнює систему загальної освіти області й сприяє всебічному розвитку особистості, тому держава та органи місцевого самоврядування повинні приділяти належну увагу та знаходити кошти на фінансування закладів позашкільної освіти. У часи, коли Україна виборює право на незалежність і рух до Європи варто у закладах позашкільня значно розширити національно-патріотичний і військовий напрям роботи закладів, посиливши їхню роботу всеукраїнськими заходами.

Список використаних джерел

1. Биковська О. В. Позашкільна освіта: теоретико-методичні основи : монографія. Київ : ІВЦ АЛКОН, 2008. 336 с.
2. Вербицький В. В. Технологізація навчально-виховного процесу сучасного позашкільного еколого-натуралістичного навчального закладу : метод. посіб. Київ : АБЕРС, 2010. 112 с.
3. Департамент освіти і науки ПОДА : офіційний сайт. URL: www.poltav-oblosvita.gov.ua/ (дата звернення: 30.12.2019 р.).
4. Ковбасенко Л. І. Методика виховної діяльності в Малій Академії наук України : наук.-метод. посіб. Київ, 2009. 214 с.
5. Мелентьєв О. Б. Теорія і методика позашкільної освіти. Умань: АЛМІ, 2013. 182 с.
6. Позашкільна освіта Міністерство освіти і науки : офіційний сайт. URL: <https://mon.gov.ua/tag/pozashkilna-osvita> (дата звернення: 30.12.2019 р.).
7. Полтавська обласна Мала академія наук : офіційний сайт. URL: <https://poltava.man.gov.ua/> (дата звернення: 30.12.2019 р.).
8. Полтавський обласний еколого-натуралістичний центр учнівської молоді : офіційний сайт. URL: ekocentrpoltava.ucoz.com/ (дата звернення: 30.12.2019 р.).
9. Полтавський обласний центр естетичного виховання учнівської молоді : офіційний сайт. URL: <https://www.ocevum.pl.ua/> (дата звернення: 30.12.2019 р.).

10. Полтавський обласний центр науково-технічної творчості учнівської молоді : офіційний сайт. URL : pocnttumpor.at.ua/ (дата звернення: 01.01.2020 р.).
11. Полтавський центр туризму та краєзнавства учнівської молоді : офіційний сайт. URL : <https://www.poltavaturcenter.pl.ua/> (дата звернення: 30.12.2019 р.).
12. Про позашкільну освіту: Закон України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 01.01.2020 р.).
13. Пустовіт Г. П. Позашкільна освіта і виховання : підручник. Київ : Педагогічна думка, 2013. 272 с.
14. Сущенко Т. І. Позашкільна педагогіка : навч. посіб. Київ : ІСДО, 1996. 144 с.
15. Тихенко Л., Ніколаєнко С. Розвиток творчих здібностей учнівської молоді в освітньо-виховній системі «Мала академія наук України» : навч.-метод. посіб. Суми : Університетська книга, 2007. 120 с.

References

1. Bykovska, O. V. (2008). *Pozashkilna osvita: teoretyko-metodychni osnovy [Extracurricular education: theoretical and methodological foundations]: monohrafiia*. Kyiv: IVTs ALKOH [in Ukrainian].
2. Verbytskyi, V. V. (2010). *Tekhnolohizatsiia navchalno-vykhovnoho protsesu suchasnoho pozashkilnoho ekoloho-naturalistychnoho navchalnoho zakladu [Technologization of the educational process of modern extracurricular ecological-naturalistic educational institution]: metod. posib*. Kyiv: AVERS [in Ukrainian].
3. *Departament osvity i nauky PODA [Department of education and science]: ofitsiyni sait*. Retrieved from www.poltav-oblosvita.gov.ua/ [in Ukrainian].
4. Kovbasenko, L. I. (2009). *Metodyka vykhovnoi diialnosti v Malii Akademii nauk Ukrainy [Methods of educational activity in the Small Academy of Sciences of Ukraine]: nauk.-metod. posib*. Kyiv [in Ukrainian].
5. Melentiev, O. B. (2013). *Teoriia i metodyka pozashkilnoi osvity [Theory and Methods of Extracurricular Education]*. Uman: ALMI [in Ukrainian].
6. *Pozashkilna osvita Ministerstvo osvity i nauky [Extracurricular Education Ministry of Education and Science]: ofitsiyni sait*. Retrieved from [https://mon.gov.ua > tag > pozashkilna-osvita](https://mon.gov.ua/tag/pozashkilna-osvita) [in Ukrainian].
7. *Poltavska oblasna Mala akademiia nauk [Poltava Oblast Small Academy of Sciences]: ofitsiyni sait*. Retrieved from <https://poltava.man.gov.ua/> [in Ukrainian].
8. *Poltavskiy oblasnyi ekoloho-naturalistychnyi tsentr uchnivskoi molodi [Poltava Regional Ecological and Naturalistic Center for Student Youth]: ofitsiyni sait*. Retrieved from ekocentr.poltava.ucoz.com/ [in Ukrainian].
9. *Poltavskiy oblasnyi tsentr estetychnoho vykhovannia uchnivskoi molodi [Poltava Regional Center for Aesthetic Education of Student Youth]: ofitsiyni sait*. Retrieved from <https://www.ocevum.pl.ua/> [in Ukrainian].
10. *Poltavskiy oblasnyi tsentr nauko-tekhnichnoi tvorchosti uchnivskoi molodi [Poltava Regional Center for Scientific and Technical Creativity of Student Youth]: ofitsiyni sait*. Retrieved from pocnttumpor.at.ua/ [in Ukrainian].
11. *Poltavskiy tsentr turizmu ta kraieznavstva uchnivskoi molodi [Poltava Center for Tourism and Local Studies of Student Youth Official Website]: ofitsiyni sait*. Retrieved from <https://www.poltavaturcenter.pl.ua/> [in Ukrainian].
12. *Pro pozashkilnu osvitu [About extracurricular education]: Zakon Ukrainy*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua> [in Ukrainian].
13. Pustovit, H. P. (2013). *Pozashkilna osvita i vykhovannia [Extracurricular education and upbringing]: pidruchnyk*. Kyiv: Pedahohichna dumka [in Ukrainian].
14. Sushchenko, T. I. (1996). *Pozashkilna pedahohika [Extracurricular pedagogy]: navch. posib*. Kyiv: ISDO [in Ukrainian].
15. Tykhenko, L., & Nikolaienko, S. (2007). *Rozvytok tvorchykh zdibnostei uchnivskoi molodi v osvitno-vykhovni systemi "Mala akademiia nauk Ukrainy" [Development of creative abilities of student youth in the educational system «Small Academy of Sciences of Ukraine»]: navch.-metod. posib*. Sumy: Universytetska knyha [in Ukrainian].

*Дата надходження до редакції
авторського оригіналу: 02.01.2020*